

Şehirsel Alanda Yok-Yerler: Türkiye’de Gökdelenler

Abdullah UĞUR (*)

Alpaslan ALİAĞAOĞLU (**)

Öz: Her şehir yakın çevresiyle bir bütünlük oluşturur. Bu bütünlüğün ortaya çıkması mekânsal etkileşim yoluyla olur. Günümüzde küreselleşme ile mekânsal etkileşimin boyutları değişmiş, şehirler küresel ağda yer kapmaya yönelik yerleşmeler olmuşlardır. Küreselleşme değişik nedenlerle ortaya çıkmakta; farklı etkileri olabilmektedir. Bu etkilerden biri de yok yerler olup, özgünlüğünü kaybeden görsel peyzaj (silüet) ve kirlenen toponimlerdir. Çalışmada Türkiye’de sayıca artan gökdelenler ve bunların şehirde yarattığı yeni silüetleri ve adlarına bağlı olarak değişen şehirsel toponimi ve silüeti ile yok yerlere olan katkısı ele alınmaktadır. Veriler ve fotoğraflar web sayfalarından alınmıştır. Konu radikal bakış açısıyla ele alınmakta; çift yönlü asimetrik olmayan küreselleşmenin yaşandığı varsayılmaktadır. Sonuçta görülmektedir ki Türkiye'nin dünyaya açılan kapısı olan İstanbul, gökdelenlerin yurdu konumundadır. Görsel peyzaj bu şehirde küresel kültürün etkisi altındadır. Görsel peyzajın oluşum süreci yerleşme kademelenmesine göre şekillenmektedir. Toponimik kirlenme de mevcuttur. Böylece küresel kültürün yukarıdan aşağıya etkisi, silüet açısından olduğu gibi, toponimik olarak da görülmekte, yok yerleşme daha belirgin hal almaktadır.

Anahtar Kelimeler: şehir, gökdelen, şehirsel yer adları, yok yerler, Türkiye

Non-places in Urban Areas: Skyscrapers in Turkey

Abstract: Each city forms a whole with its immediate surroundings. The emergence of this integrity is through spatial interaction. Today, the dimensions of spatial interaction with globalization have changed and cities have become settlements that take place in the globalnetwork. Globalization is emerging for different reasons; they may have different effects. One of these effects is that these are non-place, loss of authenticity of visual areas (silhouette) and contaminated toponyms. In the study, increasing number of skyscrapers in the city in Turkey and their contribution to the creation of the new silhouettes are discussed. Changing the toponym and emergence of non-place depending on skyscraper names are also dealt with. The data and photos were taken from web pages. The issue is considered from a radical point of view; it is assumed that bi-directional asymmetric globalization is experienced. The result shows that İstanbul is Turkey's the gateway to the world, and is a host location of skyscrapers. The visual landscape is influenced by the global culture in this city. Toponymic contamination is also available. The formation process of the visual landscape is shaped by the settlement hierarchy. Toponymic contamination is also existent. Thus, the top-down effect of the global culture is seen as toponimic, as in the case of silhouette, and the non-liue settlement becomes more prominent.

Keywords: city, skyscrapers, urban place names, non-places, Turkey

*) Doç.Dr. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü (e-posta: abduallahugur@pau.edu.tr)

**) Prof. Dr. Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü (e-posta: alpaslan38ster@gmail.com)

Makale Geliş Tarihi: 05.09.2017

Makale Kabul Tarihi: 21.10.2018

I. Giriş

Her şehir, hinterlandındaki dinamiklerle kuruluşundan itibaren kendisine ait bir kişilik meydana getirir. Şehir kimliği olarak da tanımlanabilecek bu yapı küreselleşme ile beraber giderek çözülmeye başlamıştır. Öyle ki şehirler küreselleşme ağındaki şehrsel hiyerarşik yeri oranında kendi hinterlandındaki dinamiklerden çok dış dinamiklerle şekillenmeye başlamışlardır. Bu süreç şehirleri bir yandan kendi hinterlandından kopararak birer tüketim merkezi olarak bağımlı hale getirirken diğer taraftan aynı küresel dinamikten beslenme oranına göre gittikçe birbirine benzemeye başlamasına ve şehirlerin şehrsel kimliklerini yitirme sürecine girmesine, “yok yerler” haline dönüşmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada farklı bir bakış açısıyla küreselleşmenin şehrsel mekânda “yok yerler”lere olan etkisi değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, gökdelenler vasıtasıyla yapılmaktadır.

Gökdelenlerin farklı anlam ve etkileri vardır. Duru'ya göre (2001: 233), şehirlerde yükselen gökdelenler bir yandan, sermayenin belli yerlerde toplanması, şehirleşmenin hızlanması, şehrsel toprakların değerinin yükselmesi, gelir dağılımındaki dengesizlik gibi somut toplumsal gelişmelerin sonucu olarak görülürken, diğer yandan, insanın doğayı denetim altına almasının, teknolojik gelişmelerin, zenginliğin, gücün ve ussallığın ifadesidirler. Çalışmanın problemi Türkiye’de sayıca artan gökdelenler ve bunların şehirde yarattığı yeni silüetleri ve adlarına bağlı olarak değişen şehrsel toponimi ve silüeti ile yok yerleşmeye olan katkısıdır. Türkiye’de gökdelenlerin silüet ve şehrsel yer adları yönüyle şehrsel alanlarda “yok yerler” olarak ortaya çıkmasıyla ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış oluşu eldeki çalışmanın özgün yanını göstermektedir.

Çalışma giriş bölümü dışında dört ana başlıktan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan verilerin kaynağı, sınırlıkları ile yaklaşımının betimlemesi “veri, yöntem ve sınırlılıklar” başlığı altında yapılmıştır. İlgili yayınlar ile daha önce yapılan yayınlardan söz edilirken, konu iki başlık halinde ele alınmakta ve kavramsal tanımlama (gökdelen ve şehrsel toponimi) ile birlikte verilmektedir. Çalışmanın arka planında yer alan kavramsal özellikler (küreselleşme, mekan, yer ve yersizlik) teorik çerçeve kısmında ele alınmıştır. “Gökdelenler: Şehrsel silüet, toponimi ve yok yerler” çalışmanın esasını oluşturmakta, bu bölümde konuya mekansal bakış açısıyla bakılmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde elde edilen bilgiler özetlenmiş ve bazı genellemeler yapılmıştır.

II. Veri, Yöntem ve Sınırlılıklar

Çalışmanın verisini oluşturan gökdelen isimleri webden (www.skyscrapercity.com internet sitesinden) elde edilmiştir. Gökdelenler, yüksekliğine veya başka özelliklerine bakılıp seçilmemiş, gökdelen olarak adlandırılan yapılar kullanılmıştır. Yine gökdelenler kullanım bakımından tek işlevli değildir. Bunlar bazen ofis olarak kullanılmakta bazen de konut olarak (rezidans, kapalı toplum) kullanılabilirlerdir. Çalışmada bu yönüyle

bütün kullanışlar dikkate alınmaktadır. Ayrıca belirtilen internet sitesinde gökdelenler, 2015 yılı itibarıyla Türkiye’de inşaatı tamamlanmış, inşaatı devam eden ve proje aşaması tamamlanan olmak üzere 3 grup şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu gruplar içerisinde sadece inşaat sürecini tamamlanmış gökdelen isimleri veri kaynağı olarak incelemeye alınmıştır. Böylece başta İstanbul şehri olmak üzere Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde yoğunlaşmış olan toplam 223 adet gökdelen isimi toponimik anlamda analize tabii tutulmuştur.

Gökdelen isimlerinin sınıflandırılması yapılırken Gaddar, 2014; Bardakçı ve Akıncı 2014’ün çalışmalarından da kısmen yararlanılarak yabancı kökenli, yabancı kökenli-Türkçe (melez) ve Türkçe olmak üzere 3 genel gruba ayrılarak incelenmiştir.

Giddens (2000), küreselleşme tartışmalarında iki farklı bakış açısı seçmektedir. Bunlardan biri şüpheciler, diğeri ise radikallerdir. Şüphecilere göre, küreselleşmeden bahsedenler boşuna konuşmaktadırlar. Bunlar daha çok sol kesimi temsil etmektedirler. Aşırı küreselci olarak da tarif edilen radikaller ise "küreselleşmenin tamamen gerçek olduğunu iddia etmekle yetinmiyor, sonuçlarının istisnasız her yerde hissedilebileceğini de söylüyorlar" (2000: 21). Dönüşümcü bakış açısı da vardır. Evrimsel olarak da adlandırılan bu bakış açısı, radikal bakış açısına daha yakındır. Dönüşümcülere göre, küreselleşme meydana gelmektedir, ancak bu durum planlı değildir. Küreselleşme aydınlanma ve sonrasında meydana gelen modernleşme sürecinin doğal bir devamıdır. Hükümetlerin veya devletlerin gücünün sarsılmadığı veya sonlarının gelmediği, ancak devletlerin şartlara kendilerini uydurmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durumdan hareketle çalışma radikal bakış açısına sahiptir. Ancak bu bakış açısıyla birlikte, iki yönlü yukardan aşağıya ve aşağıdan yukarıya bir küreselleşmenin mevcut olduğu da varsayılmaktadır.

III. İlgili yayımlar

A. Gökdelenler

İnsan eseri bütün yapılar yeryüzü üzerinde yükselirler ve bunların farklı anlamları vardır. Bunlar bir inancın kültürel-sosyal sembolü işlevine sahiptirler. Bunlardan en eski olanı Babil Kulesi’dir (Cansever, 1994). Modern anlamda yüksek yapılardan biri de gökdelenlerdir. Gökdelenler 100 metreden yüksek çok katlı binalardır. Gök (sky) ve kazıyan, delen (scraping) kelimelerinden oluşmaktadır. Göğü kazıyan, delen anlamına gelmektedir (Nur Alkan, 2015). Kavram ilk kez 18. yüzyılda denizcilikte bir geminin en yüksek direği olarak anlam bulmuş, daha sonra uzun boylular için de kullanılmıştır. Günümüz anlamında ilk gökdelen 1855’de Chicago’da yapılmıştır. Gökdelen kavramından akademik olarak ilk kez 1883 yılında bahsedilmiştir. Değişik ölçütlere göre (asansörün bulunuşu, çelik iskeletin kullanılışı gibi) gökdelenlerin farklı örnekleri vardır. 1913 yılında yapılan Woolworth Building ilk gökdelen sayılabilir. Şehir tarihi açısından bakılırsa 1910-1913 arasındaki dönem “Kuleler şehri” olarak tanımlanabilir. Teknolojik gelişmeler (çeliğin kullanılması, asansörün hizmete girmesi gibi), hiç kuşkusuz gökdelen inşasını teşvik etmiştir. Yine sosyal bir takım olayların da bu açıdan önemli olduğu görülmektedir. 1871 yılında Chicago’da yangın çıkması, büyük bölümü ahşap olan

binaları olumsuz bir şekilde etkilemiştir. İş veya çalışma konusunda (birlikte bulunma, iş kontrolü) gökdelenlerin sunduğu bir takım avantajlar da bunların inşasını teşvik etmiştir. Yine şehirsiz merkezde arazinin kısıtlı ve buna bağlı olarak arazi fiyatlarının yüksek olması diğer bir faktör olarak bu süreci tetiklemiştir. Ayrıca ekonomik gelişme de teşvik edici olmuştur. New York bu açıdan önemliydi. Çünkü sermaye birikimi bu şehir dışında pek gelişmemişti (Duru, 2001). Amerikan mimarisinin sembolü olan gökdelenler, Chicago'da doğdu ancak New York onun evi olmuştur (Yarangümeli, 2006)

Gökdelenlerin inşası tepki ile de karşılanmıştır. Bu durum emlak fiyatlarının düşürmesi, gölgeleme, ışığın önünü kesme, kullanıcı sayısının fazla olması nedeniyle alt yapı, ulaşım ve iletişimde sıkıntıların yaşanacağı kaygısı, ilk yatırım ve kullanım esnasında maliyetinin yüksek olması, rüzgâr hızını etkilemesi gibi nedenler ile ilgiliydi (Begeç ve Yalner, 2017).

Gökdelenler ekonomik bunalımlara tepki biçiminde farklı dönemler yaşadı. 19. yüzyıl ilk dönem iken, ikinci gökdelen dönemi 1950 yılından sonra yaşandı. Bu arada yükseklikle ilgili çeşitli sınırlamalar (1916, 1961) getiriliyordu. Bu konuda üçüncü dönem 1980'li yıllardı. 20. yüzyılın sonuna doğru ABD gökdelenler konusunda üstünlüğünü Güneydoğu Asya'ya kaptırdı. Bu konuda başka bir alan da Ortadoğu olmuştur. Dünyanın en yüksek binası Burç Halife (Burj Khalifa-828 m) bu alanda, Dubai' şehrinde (Fotoğraf 1). Günümüzde bilgisayar ve iletişimde yaşanan teknolojik gelişmeler yüksek binalara olan ihtiyacı azaltmıştır. Benzer şekilde postmodern bakış açısı devasa boyutu insan ölçekli boyuta tercih etmektedir (Duru, 2001).

Foto 1.Dünya'nın en yüksek binası, Burç Halife-Dubai
Kaynak: <http://4.bp.blogspot.com/-mngAG5mEx9I/U9zAd2DPM6I/> (24.10.2018)

Gökdelenler konusunda farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaları; gökdelenlerin ekonomik araştırması (Kalaycı, 1992), gökdelen ve yakın çevre ilişkisi (Arıkan, 1997), gökdelenlerin iç mekan düzenlenmesi (Asiltürk, 1997), gökdelen ve kent (Duru, 2001), Amerikan kültüründe gökdelenlerin yeri (2006), mekanın yeniden üretimi ve gökdelenler (Açar, 2013), imar düzenlemeleri açısından gökdelenler (Alkan, 2015), peyzajın küreselleşmesi (Barışçı vd., 2017) ve sürdürülebilir kentsel gelişme için gökdelenlerin yeni tasarım ilkeleri (Begeç ve Yalınır, 2017) gibi başlıklar halinde sıralamak mümkündür. Peyzajın küreselleşmesi çalışması (Birişçi vd., 2017), İzmir, Adana ve Antalya şehirlerinde küreselleşme ve TOKİ konutları ile mekanın farklı şekillerde nasıl üretildiği üzerinde durulmaktadır. Yine küreselleşirken korunması gerekli olan kentsel peyzaj değerleri de tartışılmaktadır.

B. Şehirsel toponimi

Nesneleri birbirinden ayıran en önemli unsur olan adlar, genel olarak ad biliminin konusudur. Ad bilim (onomastik), canlıların, cansız varlıkların veya soyut kavramların adıyla ilgilenen bilim dalıdır. Onomastik kendi arasında üç alt kola ayrılır. Bunlar yer adları bilim (toponimi), coğrafi adlar bilim (akarsu adları bilimi hidronimi, dağ adları bilimi oronimi) ve kişi adları bilimidir (antroponimi) (Yavuz ve Şenel, 2013). Toponimi, yerleşme yerleri yada herhangi bir fiziki mekana verilen adları anlam, oluşum, köken, dağılışı v.b. gibi yönleriyle inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü’nde, "Yer adı bilim şeklinde yazılmakta, yer belirten, özel adları inceleyen özel ad bilim" (2011: 1278) dalı olarak ifade edilmektedir. Toponimi kendi arasında alt dallara ayrılmaktadır. Cadde, sokak vb. ulaşım yollarının adları "hodoniminin (veya "odoniminin) çalışma alanıdır. Şehirsel toponimi olarak da tanımlanabilecek olan hodoniminin konusu, sadece cadde ve sokak adları değildir. Meydan, alan, bulvar ve mahalle, ticari iş yerleri, bina adları (gökdelenler gibi)da hodonimi tarafından incelenmektedir (Uğur ve Alişaoğlu, 2018).

Şehirsel toponimik çalışmalar iki farklı bakış açısıyla yapılmaktadır. Eleştirel yaklaşımda, yer adlarının ulus devlet ve kimlik oluşturucu rolü üzerinde durulmaktadır. Maoz Azaryahu (1986) bu konuda yaptığı çalışmalarla ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de de bu bakış açısıyla çalışmalar yapılmıştır. Erdentuğ ve Burçak 1998, Özkan ve Yoloğlu 2005, Günel 2012 bunlar arasındadır. Hatırlama bakış açısıyla da çalışmalar yapılmıştır. Bu yaklaşımda cadde ve sokakların hatırlatma nedenleri, köken, oluşum, anlam ve sınıflandırılması üzerine durulmaktadır. Alişaoğlu ve Uzun 2011, Alişaoğlu ve Yiğit 2013 bu tip çalışmalara örnek olarak verilebilir. Konuyla bağlantılı bir başka çalışma da Başarır’a (2017) aittir. Başarır küresel mekânın fiziksel bileşenlerinden "kapalı kapıları (gated community) ele almakta ve bunları "kentsel konteyner" olarak tanımlanmakta ve bunların şehirdeki toponimik kirlenmeye etkisi ortaya koyulmaktadır.

IV. Kavramsal çerçeve: Küreselleşme, yer, mekân, yok-yerler (yersizlik)

Küreselleşme farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Tanımlar, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik bakış açısına göre farklı içerik ve anlam kazanmaktadır. En yalın anlamıyla dünyanın tek bir mekan olarak algılanmasıdır. Bu bağlamda küreselleşme Harvey’in

(Harvey, 1997: 270) "zaman-mekan sıkışması" şeklindeki tanımlaması ile aynı anlama sahiptir. Başka bir anlatımla küreselleşme, zamanın mekanı fethetmesidir (Aslanoğlu, 1998). Küreselleşme ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasıdır (Adda, 2007). Dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesi, kapitalizmin evrensel yayılışdır. Küreselleşme, "Kapitalizmin ortak bir yaşam biçimi olarak yaygınlık kazanması, uluslararası sermayenin bütün dünyada egemenliğini güçlendirmesi" (Keleş, 2015: 43) şeklinde de tanımlanabilir. Ulus devlet, küreselleşme ile birlikte anlamını yitirmektedir. Küresel ortamda izlenen neo-liberal politikalar nedeniyle şehirler ön plana çıkmakta, sermayenin toplanma mekanı haline gelmektedirler.

"Küreselleşme dünya üzerinde serpilmiş şehirlerin ve özellikle büyük şehirlerin (metropollerin) kendi içlerindeki ve aralarındaki ilişkilerin istikrarlı bütünüdür" (Alptekin, 2007: 111). Şehirler hayatın yoğun olduğu yerleşmelerdir. Küreselleşme bu yoğunluğu artırmıştır. Küreselleşme ile birlikte ulusal olan bir çok eylem şehirler arasında yaşanmaya başlanmıştır. Bu durum ulus ölçekli ticari ilişkilerin sermaye birikimine olan katkısının sınırlı oluşu ile ilgilidir. Küreselleşme ile birlikte, yerleşme hiyerarşisi değişmiş, küresel şehirler ve alt şehirler ortaya çıkmıştır. Soja (2002), bu durumu kozmopolis (evrensel şehir) kavramıyla açıklamaktadır. Küreselleşme mal ve hizmet satımına yönelik sürecin yanında aynı kültürel değerlerin paylaşıldığı küresel topluma dönüşüm sürecidir. Bu süreçte, giyimden beslenmeye, eğitimden müzik anlayışına kadar yeni bir tüketim kültürü, yeni bir tüketim toplumu ortaya çıkmakta ve şekillenmektedir (Kiper, 2006). Tüketimi, tek tip tüketimi teşvik eden küreselleşme (Özkan ve Çakır Sümer, 2015), şehirselleşme hayatın başka yönlerini de etkilemekte ve dönüştürmektedir.

Küreselleşmede kazanca (ranta) yönelik her türlü yapı anıtsallaşmakta ve yerelle ilgisi olmayan birbirine benzer "yok yerler" ortaya çıkmaktadır (Uğur ve Aliağaoğlu, 2018). Yok yerler kavramı, yer ve mekan kavramlarının açıklanmasıyla daha iyi anlaşılacaktır.

Mekan ve yer tam anlamıyla kavranmış veya tanımlanmış değildir. Çoğu kez bu iki kavram günlük dilde birbiri yerine kullanılmaktadır. Mekan köken olarak Latince spate kelimesinden gelmektedir. Kelime, uzaklık, mesafe ve uzantı anlamını taşımaktadır. Arapça "kevn" kelimesinden gelen mekan, yer, mahal, ev oturlan yer anlamına gelir. Kavramın, çevre, ortam yaşanılan dünya, kainat anlamı da vardır. Mimarlık sözlüğünde mekan, "insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli boşluk" (Hasol, 1998: 369) olarak tanımlanmaktadır.

Konu Batılı yazında tartışıldığı gibi Türkiye'de de tartışılmaktadır. Tuan'a göre, "mekan, insanın tüm faaliyetlerinin gerçekleştirdiği, tüm deneyimlerinin geçirildiği yerdir" (aktaran Özgüç ve Tümertekin, 2000: 289). Mekan, bireyin kendi gibi olanlar ile ortak yaşam sürdürdüğü hacimsel bir kimlik tanımlamasıdır (Asiliskender, 2004: 74). Korkmaz ve Şahin (2017), mekanı tarif ederken mekan yer karışımı şeklinde almışlardır. "Mekan insanın ihtiyaçlarını giderdiği, barındığı, maddi kazanç sağladığı, manevi haz duyduğu vb. yerdir" (Korkmaz ve Şahin, 2017: 7). Micheal de Certeau (1984), coğrafyacıların kafalarını karıştıran bir biçimde, yer ve mekan arasındaki kabul

gören ayırımı tersine çevirir. De Certeau için, mekan eylemler tarafından üretilirken, yer, üzerinde eylemlerin meydana geldiği boş bir sistemdir.” (Aktaran Gürkaş ve Barkul, 2012: 5). 19. yüzyılda Descartes mekânı mutlak olarak ele almıştır. Mutlak mekân kavramı sabittir (fixed). Bu açıdan mekân tüm şeylerin yaşandığı bir kap (container) gibidir. Mekân bu anlamda iki veya üç boyutlu olarak ele alınabilir ve bir ölçüme ve hesaplamaya tabi tutulabilir. Böylelikle mekân mutlak olarak sabit ve ölçülebilir bir kutu gibidir ve bu yönüyle bir anlama sahip değildir. Göreli mekân Einstein tarafından ele alınmıştır. Ona göre zaman ve mekân birlikte var olan süreçlerdir. Bu açıdan mekân boş bir konteyner değil, aksine nesnelere ve ilişkilerle var olmaktadır (Açar, 2013). İlişkisel mekân Leibniz tarafından dile getirilmektedir. Buna göre mekânda, nesnelere diğer nesnelere ilişki içindedir. Mekân homojen olmaktan çok heterojen, tekil olmaktan ziyade çoğuldur. Mekân daima inşa edilen bir süreçtir ve asla kapalı ve sonlu bir süreç değildir (Açar, 2013). Mekânın sınırları kesin ve belirli değilken, yer sınırları belli olan, dar ve yaşanan alandır. Bu tanıma göre her yer bir mekândır. Fakat her mekân yer değildir. Mekân kapsayan, yer kapsanandır (Bilgili, 2016).

Yer, farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Tuan yeri, "mekânın insan deneyimi ile zenginleşmiş şekli" (aktaran Tümertekin ve Özgüç, 2000: 289) olarak tarif etmektedir. Hümanistik coğrafyacılar yerin tanımlanmasında deneyim ve anlamlar üzerinde durulmaktadır. Relph'e göre (2002), yer varoluşsal fenomendir. Yerler sadece araştırmacılar tarafından çalışılan bir konu değil, yaşadığımız alanlardır. Cresswell (2004), yerin anlamlar bütünü veya anlamlar arazisi olduğunu ifade eder. Yerler içeriksiz değildir. Bu yönüyle pozitivist yaklaşımda kullanılan yerden ayrılır. "Heidegger'in deyimleriyle dünyada 'yer', herhangi bir lokasyon değildir. İnsanlar arasında zaman içinde paylaşılan deneyimlerin demir attığı bir noktadır. Mekân, zamanla birlikte yoğunlaştıkça, zamanla bir kültür ona kök saldıkça yere dönüşür. Yani, yer; sabit değerlerin, geleneklerin, davranış ve düşünce alışkanlıklarının taşıyıcısıdır" (aktaran Bahadır, 2014: 13). "Sonuçta, mekân, yerden farklı olarak, anlamı olmayan bir alan şeklinde görülür. İnsanlar mekânlara anlam yüklediklerinde ve bir biçimde onunla ilişki kurduklarında, ona değdiklerinde, mekân bir yer haline gelir. Kavram Lefebvre'nin toplumsal mekân kavramıyla da benzer" (Tuncer Gürkaş ve Barkul, 2012: 3). Yerler, ait olmayı ve bağlılık duygusunu ifade ederken, yok yerler de bu anlamlar kaybolmakta veya yerel içerik boşaltılmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte yerelle ilgisi olmayan birbirine benzer "yok-yerler" ortaya çıkmaktadır. Daha doğrusu, Relph'e göre (2002), görünüşlerin benzerliğinden çok anlam ve deneyimin yitirilmesi veya tesviye edilmesi yersizliği ortaya çıkarmaktadır. Augé'nin ifade ettiği gibi (2016: 95), "yok-yer (non-lieu) varolmakta hiç bir organik toplumu barındırmamaktadır". Bu mekânlar, coğrafi sınırların yok olduğu, dolayısıyla aidiyet duygusu yerine, bir yere ait olmama/her yere ait olma duygusu veren, bağlamından kopuk küresel ortamlar haline gelmiştir (Akbalık, 2004: 26). Kavram Giddens tarafından "yerinden çıkma" olarak ifade edilmektedir. "Yerinden çıkarılma ile toplumsal ilişkilerin yerel etkileşim bağlamlarından kaldırılmasını ve sonsuz uzunluktaki zaman uzam boyunca yeniden yapılandırılmasını anlatmak istiyorum" (Giddens, 2010: 26). Kavramı yersiz-yurtsuzlaşma olarak alan Tomlinson'a göre (2013: 170), "yerelliğin

(bağlamından) kaldırılmasıdır". "Ancak bu yerelliğin sonu değil, yerelliğin çok daha karmaşık kültürel dönüşümü anlamına gelmektedir" (Tomlinson, 2013: 217). Deleuze göre, "Göçebe olma haline bağlı olarak toplumda yer etmiş imgeler, düşünceler ve pratikler buldukları yerlerden kopararak dünyayı dolaşırlar.Bu hareket Deleuzyen felsefeyle,yersiz-yurtsuzlaşma' olarak adlandırılır" (aktaran Uysal, 2017: 239).

Yok-yerler üç önemli nedene bağlı olarak ortaya çıkar.Bilimsel yöntemin belirlinin yerine kültür ve doğanın genel ve ölçülebilir olanına vurgu yapması, ikinci olarak teknolojinin gelişmesi, örnek olarak havayolu ulaşımı, yerel sınırlılıkların aşılmasına neden oldu.Üçüncü neden sosyal ve ekonomiktir.Kitlesele üretim ve tüketim, küresel ticaret ve uluslararası tasarım modacılığının gelişmesi de yok yerlerin oluşmasına katkı sağladı (Relph, 2002).Yok-yerler şehirsele coğrafi görünümde farklı elemanlar tarafından temsil edilirler.Alışveriş merkezleri, plâza türü Amerikanvari bürolar, dev otoparklar, çok yıldızlı oteller, katlı geçitler, çok şeritli yollar bu elemanlar arasındadır.Gökdelenler bu konuda başka bir örnektir.

V. Gökdelenler: Şehirsele silüet, toponimi ve yok-yerler

Liberal ekonomik modelde üretim, ihtiyacın sağlanması amacıyla değil, kar amacıyla yapılır. Sanayileşmiş liberal ekonomilerde belli bir doygunluktan sonra talep sorunu ve durgunluğu getirmesi nedeniyle yatırımların finansal enstrümanlara yapılması süreci başlamıştır. Bu süreç özellikle 1980 yıllardan itibaren finansal kapitalin dolaşım giderlerinin azalması ve finansal kapitalle ilgili kuruluşların gelişimi, bunlar vasıtasıyla finansal kapitalin yerel sermayelerden de destek alarak küresel bir ağ oluşturacak şekilde birbirine bağlanmasıyla daha baskın bir hale gelmiştir. Böylece 1980'li yıllardan itibaren liberal ekonomilerin kalbi küresel bir ağ oluşturan finansal kapital alanında gelişmeye başlamıştır (Karataş, 2011).

Bu küresel finansal kapital ağı şehirler üzerinde giderek gelişirken onları da değiştirip dönüştürmeye başlamışlardır. Bu değişim ve dönüşüm şehirlerin kendi iç dinamiklerinden çok dış dinamiklerle meydana geldiğinden, şehirler giderek hinterlandından kopan ve hizmet ağırlıklı yapılarıyla ön plana çıkan birer tüketim merkezlerine dönüşme süreçlerine girmişlerdir. Bununla birlikte finans kapitalin dünya ölçeğinde şehirler üzerinde artan bir oranda gücünü hissettirmesiyle bunun şehirler üzerinde mekânsal yansımaları da giderek ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu mekânsal yansımalarından biri de gökdelenler yoluyla ortaya çıkmıştır. Öyle ki belli bir küresel hiyerarşik yapı içerisinde şehirlerde finans kapitalin yönetildiği ofisler ve ofislerin topluca bir bütün olarak hızlı bir etkileşimi sağlamak gibi amaçlarla gökdelenler inşa edilmiştir. Böylece hiyerarşik bir yapı içinde en tepedeki küresel şehirden başlayarak bu ağa bağlı alt kademedeki diğer şehirlere sirayet eden gökdelen oluşum süreci artan bir oranda devam etmektedir. Nitekim şehirlerde gökdelenlerin yoğunlaştığı bu alanları küresel finansın kontrol ve kumanda merkezleri olarak yada düğüm noktaları olarak açıklamak mümkündür. Böylece gökdelenler günümüz kapitalizmde finans kapitali ve aynı zamanda onun şehirlerdeki kendi suretinde yarattığı bir imajı ortaya çıkarmıştır (Açar, 2013).

Şehirlerin iç dinamiklerinden çok dış dinamiklerle ortaya çıkan bu yeni silüetleri kuruluşundan itibaren her şehrin kendine has olan ve şehrin kimliğini yansıtan silüeti ortadan kaldırmakta yada zarar vermektedir. Ortaya çıkan yeni silüetler ise aynı dinamiklerden beslendiği için birbirine gittikçe benzeyen kimliksiz şehirler başka bir ifadeyle “yok-yerler” üretmektedir.

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren ekonomik anlamda dışa açılma ve liberal küresel ekonomiye entegre olma süreci içinde şehirler de benzer mekânsal dönüşümler içerisine girmişlerdir. O güne kadar kendi hinterlandındaki dinamiklerle şekillenen şehirler ve buna bağlı olarak her şehrin kendisine ait olan kimlikleri küresel etkiye bağlı olarak giderek çözümlenme sürecine girmiştir. Nitekim 1990’lı yıllardan itibaren başta İstanbul olmak üzere küresel şehirsel ağın gelişimine bağlı olarak giderek diğer şehirlere de sirayet eden gökdelenlerin inşa süreci artan bir hızla günümüze kadar devam etmiştir. Öyle ki bugün başta İstanbul’un Maslak alanı olmak üzere gökdelenlerle ortaya çıkan yeni silüet yüzlerce yıldan beri oluşmuş olan şehrin eski silüetine zarar verirken, ortaya çıkan yeni silüet ise benzer faktörlerle şekillendiğinden dünyanın diğer herhangi bir şehirden farksız yerler ya da “yok-yerler” haline dönüşmektedir (Foto 2,3,4,5,6).

Foto 2.İstanbul, tarihi yarımada silüeti

Kaynak: <http://www.kanalistanbul.com.tr/ibbden-tarihi-yarimadaya-onay/29.08.2018>

Foto 3.İstanbul, tarihi yarımada silüetinin gökdelenlerle bozulma süreci
Kaynak: <http://istanbulemlakhaber.com/wp-content/uploads/2017/06/16-9-sultanahmet-manzaras%C4%B1.jpg> 29.08.2018

Foto 4.Türkiye 'de Gökdelenlerin yoğunlaştığı İstanbul-Maslak
Kaynak: <http://emlakansiklopedisi.com/wiki/maslak> 29.08.2018

Foto 5. New York Şehri, Amerika Birleşik Devletleri
Kaynak: <https://creativityworkshop.com/creativity-workshop-in-newyork.html> 29.08.2018

Foto 6. Tokyo Şehri - Japonya

Kaynak: <http://mitsubishi-saratov.ru/wp-content/uploads/2018/02/Tokyo.jpg> 29.08.2018

Şehirleri dış dinamiklerle şekillendiren ve gittikçe etkinliğini arttıran bu yeni dönem, şehirlerin sadece fiziksel mekânına değil, aynı zamanda şehirsal toponomide de kendini göstermektedir. Baskın küresel finans kapitali ve onun popüler kültürü gittikçe artan bir oranda etkisini göstermesiyle “yok yerler”in gökdelenlerle sadece şehirsal silüette değil, yine gökdelenlerin ismi üzerinden şehirsal toponomide de kendisini göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında homojenleşme bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu durum küreselleşmenin önemli yanlarından biridir. Zaten Ritzer (1998, 2013: 235), küreselleşmeye, Batılılaşma, Amerikanlaşma ve “McDonalddlaşma” olarak bakmaktadır. Ritzer’e göre (2011: 23), “McDonalddlaşma, fast food restoranlarının temelindeki ilkelerin, Amerikan toplumunun ve dünyanın geri kalan kısmının gitgide daha fazla kısmına egemen olma sürecidir”. O, küreselleşmenin dünyanın her tarafında benzerlikler yarattığını fikrini savunmaktadır. Yazara göre, küresel bir asimilasyon politikası uygulanmaktadır”. Nitekim başta İstanbul olmak üzere Türkiye’deki şehirlerinde inşaatı tamamlanmış gökdelenlerin isimleri incelendiğinde bu yapı daha net olarak ortaya çıkmaktadır. 2015 verisine göre ismi incelenen toplam 223 gökdelen isminin 110’u Sky Tower, Royal Center, Skyport Tower, Finance Tower, Megopol Tower, Tramp Tower, Mertocity Millennium I gibi yabancı kökenli isimlerden oluşmaktadır. Bu isimlerin bulunduğu şehirlerle sosyo-kültürel yapıdan kopuk bütünüyle küresel finans kapitalinin etkisiyle şekillendiğini göstermektedir. Bu açıdan İstanbul’un ön plana çıkması, diğer şehirlerden daha çok küresel ekonomiye yakınlığı ile ilgilidir. Bu yakınlığın başta coğrafi konum, tarihi geçmiş ve altyapı olmak üzere çeşitli sebepleri vardır (Keyder, 2004). Bu konuda Ankara ikinci sırada yer almaktadır. Ankara gökdelenlerin ilk inşa edildiği yer iken, daha sonra İstanbul’da inşa edilmiştir. Bugün İstanbul gökdelenlerin Türkiye’deki evi veya yurdu konumundadır.

Gökdelen isimlerinde ikinci grubu toplam 69 isim ile Türkçe ve yabancı dillerin birleşiminden meydana gelmektedir. Ak-Asya Shopping Center and Tower I, Zorlu Levent Tower, Akbank Tower, Hilton İzmir, Aptown İncek, Sapphire Ankara, Ege Point I, şeklinde biçimlenen bu gruptaki isimlerin ya bulunduğu şehir, şirket yada şahıs isimleri ile yabancı kökenli isimlerle birleşmesiyle melez karakterli isimleri ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi melezleşme küreselleşmenin sonuçlarından biri olup şehrsel toponomide de kendisini göstermiştir. Küresel finans kapitalin yerel sermayelerle de birleşerek küresel şehrsel ağda akışa geçmesiyle birçok alanda meydana gelen melezleşme süreci şehrsel toponomide de kendisini göstermiştir.

Gökdelen isimleride 44 sayısı ile en küçük gurubu ise Türkçe isimler oluşturmaktadır. Batışehir, İstanbul Kanyon I, Nidakule, Park Yaşam Mavişehir, Ege Park Balçova, Selçuklu Kulesi, Kaşmir Göl Evleri gibi Türkçe isimlerden oluşan bu grupta gökdelenlerin isimlerinin şehir küçülünce oranının arttığı gözlemlenmiştir. Bu durum küreselleşmenin etkisinin daha sınırlı olmasıyla ilgilidir (Tablo 1). Yukarıda anlatılan ikinci ve üçüncü durumdan hareketle görülmektedir ki kültürel etkilenme tek yönlü işlememekte, yani sadece "yukarıdan aşağıya doğru kültürel enjeksiyon modeli yaşanmamakta; aşağıdan yukarıya doğru harmanlama içeren karmaşık bir sürecin yaşandığı" (Öncü ve Weyland, 2016: 11) da görülmektedir.

Tablo 1: Gökdelenler ve kullanılan isimlerin kökeni (2015)

Şehir Adı	Türkçe isim	Yabancı isim	Türkçe ve yabancı isim	Toplam
İstanbul	23	83	39	145
Ankara	15	15	24	54
İzmir	3	7	5	15
Konya	2	1	1	4
Bursa	-	3	-	3
Mersin	1	1	-	2
Toplam	44	110	69	223

Kaynak: <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1699641>

Şehrsel toponomide yabancı dil kökenli isimlerinin kullanımının gittikçe artması farklı görüşlerle ifade edilmektedir. Bu görüşlerden biri popüler kültürün ve onu taşıyan yabancı dilin, etkilediği alanlarda da yaygın bir şekilde bilinmesi ya da anadile gereken önemin verilmemesi gibi nedenlerle yabancı kökenli isimlerin arttığı belirtilmektedir. Aksoy bu durumu şu ifadelerle tanımlamaktadır: "Bir toplumun dilinin,

bu toplumda yoğun ekonomik, politik kültürel, dinsel ilişkilerde bulunan daha güçlü bir toplumun dilinden etkilendiğini biliyoruz. Etkilenen dile “varış dili” etkileyene de çıkış dili dersek bu etkileyişin gerçekleşebilmesi için varış dilini konuşan toplumda iki dillilerin yani çıkış dilini de bilenlerin olması gerekir. Kültür düzeyleri genellikle yüksek olan bu kişiler ve yakınlarındakiler bazen sıradan kişilerden daha değişik veya bilgiç görünebilmek için, bazen de dikkatsizlikleri ya da ana dillerine gereken ilgiyi göstermemeleri sonucu, çıkış dilinden hiç gereği yokken sözcük alıp kullanırlar” (Aksoy 1978’den aktaran Gaddar, 2014: 330). Diğer bir görüş ise yine birinci görüşü de destekleyecek yapıda olup, baskın sosyoekonomik yapıya sahip alanların, sosyoekonomik olarak etkilediği alanların toponimisi üzerinde de kendisini gösterdiği anlatılmaktadır. Öyle ki baskın sosyoekonomik alanın dilini/yabancı dilini hinterlandında kalan alanlarda kullanmanın, seçkinlik ve saygınlık kazanmasına yardımcı olacağı beklentisi önemli bir yer tuttuğu ifade edilmektedir (Bardakçı ve Akıncı, 2014).

Türkiye’de gökdelen adlarında yabancı dil kökenli isimlerin egemen olmasında yukarıdaki belirtilen görüşler biri ya da her ikisinin birden etkili olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte şehirsel toponimide ve bu çalışma özelinde ele alınan gökdelen isimlerinde artan bir oranda yabancı kökenli isimlerin verilmesinin daha ağırlıklı olarak öne çıktığı görülmektedir. Diğer bilim adamlarına ek olarak, bu durum Appaduria'nın (aktaran Valentine, 2015), etno-akışlar (ethnospaces), tekno-akışlar (technospaces), finans-akışlar (financespaces), medya-akışlar (mediaspaces) ve ideo-akışlar (ideospaces) olarak kavramsallaştırdığı akışlardan, finans ve medya-akışları ile ilgilidir. Bu akışlar arasında finans-akışlar ön planda gelmekte, tekno ve medya-akışları önem açısından sonra gelmektedir. Böylece gökdelenler sadece ortaya çıkış yönleriyle değil aynı zamanda şehirsel toponimi yönleriyle de şehirlerin kendi hinterlandından bütünüyle kopuk “yok yerler” olarak büyümektedir.

VI.Sonuç

Üçüncü şehirleşme çağının yaşandığı günümüzde, küreselleşme ile dünya "küresel köye" (McLuhan ve Powers, 2001) veya şehre dönüşmüştür. Özellikle 1980’den beri yeni bir dünyada yaşıyoruz (Keyder, 2004). Yeni dünyada şehirler ulus devletlerin kontrolünden çıkmış, ulus devletlerin zenginliği, şehirlerin küresel ekonomideki konumuna bağlı kalmıştır. Bununla birlikte, hinterlandlarının şehirlere olan etkisi azalmış, şehirler yeniden kademelenmiş, böylece küresel ölçekte izafi lokasyonda en büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Küreselleşme denilince akla hemen ekonomik küreselleşme gelse de konunun siyasal, kültürel ve fiziki çevre boyutu da vardır. Bu çalışmada Türkiye’de arka planında gökdelenlerin ortaya çıkış ve nedenleriyle birlikte gökdelenler ile şehirlerde ortaya çıkan ve özgünlüğünü yitirmiş yeni görsel peyzaj ile şehirsel toponimi üzerinden, “yok-yerler” değerlendirme yapılmaktadır.

Yok yerler Türkiye’de ülke genelinde bütünüyle ortaya çıkmış değildir. Bu konuda yerleşme hiyerarşisinin etkisi büyüktür. Türkiye’de şehirsel hiyerarşi açısından ulusal merkez olan İstanbul, her türlü küreselleştirici değişim ve dönüşümün yaşandığı şehir konumundadır. Şehirde, "gökdelenler anıtsal mimarinin sembolleri olmuş, görsel peyzaj

küresel iktidarın etkisiyle şekillenmiştir".Yok-yerlerin her türlü bu şehirde görülmektedir. Daha çok küresel finansal isteklerin şehirde ortaya çıkardığı yapılar olan gökdelenler (daha çok iş merkezi olarak), bunlar arasında gelmektedir. Bu özellik, şehrin tarihi geçmişinden, özel coğrafi konumundan ve altyapısal olarak sahip olduğu üstünlüklerden ayrı tutulamaz.Şehirselleşme hiyerarşi yönünden üst bölge merkezlerinden, bölge ve alt bölge merkezlerine doğru gidildikçe yok-yerler olan gökdelenlerin, bütünüyle olmasa da görsel peyzaja hakim olma durumu gittikçe azalmaktadır.Zaten küresel ölçekte yaşanan da budur.Yani bütün şehirler küresel ekonomiyle tam bütünleşmemekte; küresel ekonominin etkisi sınırlı kalmaktadır.Bu durum Türkiye açısından küreselleşmenin en yoğun hissedildiği İstanbul'da kısmen de olsa bir dünya kültürü yaşanmakta, bu kültürün fiziki bileşenleri belirli alanlarda toplanmaktadır.Bu durum diğer metropollerde fazla belirgin değildir.

Türkiye'de gökdelenler sadece fiziki yapılarıyla meydana getirdikleri yeni şehir silüetleriyle değil aynı zamanda isimlerle de şehir toponomisinde "yok- yerler" in ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Nitekim gökdelen isimlerinde yabancı kelimelerin çokluğu, melez ve Türkçe yer adlarının mevcudiyeti, kültürel etkileşimde "yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarıya doğru direniş ve harmanlamanın da" yaşandığını göstermektedir.Ancak sayılara bakıldığında aşağıdan yukarıya kültürel direniş ve harmanlamanın çok kuvvetli olduğu söylenemez.Bu konuda da İstanbul en önemli yerleşimdir.Bu durum yukarıda ifade edilen nedenlere ek olarak, bu yerleşimde nüfusun çokluğu, zenginliği gibi başka nedenleri de vardır.Yabancı adların itibar kaynağı, seçkin ve nitelikli olarak düşünülmesi diğer nedenler arasındadır.

Kaynaklar

- Açar, Adem. (2013). *Küresel ve Yerel Akışlar Kavşağında İstanbul'da Mekanın Yeniden Üretimi: Gökdelenler Örneği*.Yayımlanmamış Doktora Tezi,Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Adda, Jaques.(2007). *Ekonominin Küreselleşmesi*.İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akbalık, Esra. (2004). *Tüketim Kültürünün Etkisinde Değişen Kentsel Yaşam Biçimleri ve Küresel Kentler: İstanbul Örneği*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alkan, Seda Nur. (2015). *An Analysis of Skyscrapes in İstanbul Sabancı Center, Metrocity Millenium Kanyon in terms of Zoning Regulation Mechanisms*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Uzun, Alper. (2011).“Şehirselleşme Toponimi (hodonimi): Türkiye için Bir Tipoloji Denemesi”.*Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(2), s.123-133.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Yiğit, Yücel. (2013). “Balıkesir’de şehirselleşme toponimi: Cadde adları”.*Doğu Coğrafya Dergisi*, s.18-30.
- Alptekin, Musa Yavuz.(2007). *Medeniyet Havzalarından Küresel Trendlere Şehir ve Toplum, Şehirlerin Topluları Biçimlendirme İşlevi*.İstanbul: Beta.

- Arıkan, Cavit.(1997). *Business and Commercial Skyscraper in the Urban Context Stuclicfter the Relations with Immediate Environment*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Aslanoğlu, Rana Akdiş.(1998). *Kent, Kimlik, Küreselleşme*.Bursa: Asa.
- Asiltürk, E. Nur.(1997). *Gökdelenlerde İç Mekan Düzenlemesi*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Hacettepe Üniversitesi,Ankara.
- Asiliskender, Burak. (2004). "Kimlik, Mekan ve Yer Deneyimi".*Kültür ve İletişim*, 7(2),s.72-94.
- Auge, Marc. (2016).*Yok-yerler*.İstanbul: Daimon.
- Azaryahu, Maoz. (1986). "Street Names and Political Identity: The Case of East Berlin".*Journal of Contemporary History*, 21, s.581–604.
- Bahadır, Elif. (2014). *Mekan Tasarımlarında Kimlik Oluşum Süreçleri ve Yersizleşme Kavramının İrdelenmesi*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü,Ankara.
- Bardakçı, Ahmet. ve Akıncı, Mehmet. (2014).“Türkiye’de Ürün Markalarında Yabancı Dil Kullanımı: Sebepler ve Sonuçlar”.*Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 6 (1),s.1-26.
- Başarır, Sıla. Burcu. (2017). Yeni Kentsel Konteynırlar, İstanbul'un Değişen Toponimisi, *Mimari Tasarım ve Eleştiri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı. İstanbul.
- Begeç, Hasan. ve Yalınır, A.İlker. (2017). "Gökdelenlerin Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Şehir Bağlamında Yeniden Düşünülmesi-Yeni Tasarım İlkeleri".*Akademia Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 1 (3),s.57-68.
- Bilgili, Münür. (2016).“Coğrafya Öğretiminde Mekan ve Yer Karmaşası Üzerine Bir Araştırma”.*Coğrafya Eğitimi Dergisi*, 2(1), s.11-19.
- Birişçi, Tanay; Kalaycı Önaç, Ayşe; Söğüt, Zerrin; Mansuroğlu, Sibel.(2017). "Peyzajın Küreselleşmesi; Kayıp Kent Silüetleri".*TMMOB Peyzaj Mimarları Odası 6. Peyzaj Mimarlığı Kongresi(Uluslararası Katılımlı) Bildiriler KitabıI*. Cilt, s. 82-97.
- Cansever, Turgut. (1994). *Ev ve Şehir*.İstanbul: İnsan yayınları.
- Duru, Bülent. (2001). "Gökdelenler ve Kent".*Prof.Dr. Cevat Geray'a Armağan*, s. 331-362. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Erdentuğ, Aygen. ve Burçak, Berrak. (1998). "Political Tuning in Ankara, a Capital, as Reflected in its Urban Symbols and Images". *International Journal of Urban andRegional Research*, 22 (4),s.589-601.
- Gaddar, Zeliha. (2014). Ödemiş'in İş Yeri Adları Üzerine Bir İnceleme.*Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1),s.319-332.

- Giddens, Anthony. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*.İstanbul:Alfa.
- Giddens, Anthony. (2010). *Modernliğin Sonuçları*.İstanbul:Ayrıntı.
- Günel, Veysi. (2012). “Batman’da Cadde Adlandırmaları: Toplumsal Bellek Oluşturma ve Şehirsal Mekâna Hâkim Olma Çabaları”.*Marmara Coğrafya Dergisi*, 25,s.171-197.
- Gürkaş, Ezgi Tuncer ve Barkul, Ömür.(2012). "Yer Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi".*Sigma* 4,s.1-11.
- Harvey, David. (1997). *Postmodernliğin Durumu*.İstanbul: Metis.
- Hasol, Doğan. (1998). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (7. Baskı).İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kalaycı, Reyhan. (1992). *İstanbul Gökdelenleri Üzerine Ekonomik Bir Araştırma*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Marmara Üniversitesi,İstanbul.
- Karataş, Togan. (2011).*Küreselleşme Sürecinde Finans Kapitalin Yükselişi ve 2007-2009 Dünya Ekonomik Kriz*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keleş, Ruşen.(2015). *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu*.İstanbul: Cem Yayınevi.
- Keyder, Çağlar. (2004). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*.İstanbul: Metis.
- Kiper, Perihan.(2006).*Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması, Türkiye-Bodrum Örneği*.İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı (SAV).
- Korkmaz, Ramazan ve Şahin, Veysel.(2017). *Romanda Mekan*.Ankara: AkÇağ.
- McLuhan, Marshall. ve Powers Bruce R. (2001). *Global Köy, 21.Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler*.İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Nur Alkan, Seda. (2015). *An Analysis of Skyscraper in Istanbul Sabancı Center, Metrocity Milenium, Kanyon in terms of Zoning Regulation Mechanisms*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Bahçeşehir Üniversitesi,İstanbul.
- Öncü, Ayşe ve Weyland Petra.(2016). *Mekan, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*.İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, Ayşe ve Çakır Sümer, Gülizar.(2015), "Küreselleşmenin Kimliksiz Kentleri ve McDonalds Kent Kültürü".*Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7 (15),s.238-256.
- Özkan, Miray ve Yoloğlu, Ali Cenap. (2005). “Bir Bellek Projesi Olarak Sokak İsimlendirmesi: Ankara Örneği”.*Planlama*, 34,s.54-62.
- Relph, Edward. (2002). "Place". Ian Douglas, RichardHuggett ve Mike Robinson (Ed.) *Companion Encyclopedia of Geography*. (s.906-924).London: Routledge.

- Ritzer, George. (2011). *Küresel Dünya*. İstanbul: Ayrıntı.
- Soja, Edward William. (2002). “Postmetropolis Üzerine Altı Söylem”. Bülent Duru ve Ayten Alkan (Ed.). *20. Yüzyıl Kenti*. (s. 285-306). Ankara: İmge Kitabevi.
- Tomlinson, John. (2013). *Küreselleşme ve Kültür*. İstanbul: Ayrıntı.
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, Sosyal Bilimler. (2011). Ankara. TÜBA, Türkiye Bilimler Akademisi.
- Uğur, Abdullah. ve Aliağaoğlu, Alpaslan. (2018). *Şehir Coğrafyası* (6.Baskı). Ankara: Nobel.
- Uysal, Emrah. (2017). "Gills Deleuze Felsefesinde Yersiz-yurtsuzlaşma ve Organız Beden Kavramlarıyla Rothko Resimlerine Bakış". *The Journal of Academic Social Science*, 63, s.233-242.
- Valentine, Elliott H. (2015). "Global Flows and Globalization of Nothing: Synthesizing Incongruous". *Black & Gold*, 1, s.1-15.
- Yarangümeli, Fatma Devrim Kılıçer. (2006). *Symbolic and Ontological Meanings of Skyscraper New York City in American Culture*. Yayımlanmamış Doktor Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuz, Serdar ve Şenel, Mustafa. (2013). "Yer Adları (Toponim) Terimleri Sözlüğü". *Turkish Studies*, 8, s.2239-2254.
- Dünya'nın en yüksek binası, Burç Halife-Dubai*. 18 Ekim 2018 tarihinde [www.http://4.bp.blogspot.com/-mngAG5mEx9I/U9zAd2DPM6I/](http://4.bp.blogspot.com/-mngAG5mEx9I/U9zAd2DPM6I/) adresinden erişildi.
- İstanbul, tarihi yarımada silueti*. 29 Ağustos 2018 tarihinde www.kanalistanbul.com.tr/ibbden-tarihi-yarimadaya-onay adresinden erişildi.
- İstanbul, tarihi yarımada siluetinin gökdelenlerle bozulma süreci*. 29 Ağustos 2018 tarihinde [www.http://istanbulemlakhaber.com/wp-content/uploads/2017/06/16-9-sultanahmet-manzaras%C4%B1.jpg](http://istanbulemlakhaber.com/wp-content/uploads/2017/06/16-9-sultanahmet-manzaras%C4%B1.jpg) adresinden erişildi.
- Türkiye’de Gökdelenlerin yoğunlaştığı İstanbul-Maslak*. 29 Ağustos 2018 tarihinde [www.http://emlakansiklopedisi.com/wiki/maslak](http://emlakansiklopedisi.com/wiki/maslak) adresinden erişildi.
- New York Şehri, Amerika Birleşik Devletleri*. 29 Ağustos 2018 tarihinde [www.https://creativityworkshop.com/creativity-workshop-in-newyork.html](https://creativityworkshop.com/creativity-workshop-in-newyork.html) adresinden erişildi.
- Tokyo Şehri – Japonya*. 29 Ağustos 2018 tarihinde [www.http://mitsubishi-saratov.ru/wp-content/uploads/2018/02/Tokyo.jpg](http://mitsubishi-saratov.ru/wp-content/uploads/2018/02/Tokyo.jpg) adresinden erişildi.